

THE PROBLEMATIC OF SOVEREIGNTY FROM GLOBALIZATION TO DIGITALIZATION

DİLEK TUĞLU DUR - AHMET YILMAZ ATA

Dr. Öğr. Üyesi Dilek TUĞLU DUR, İskenderun Teknik Üniversitesi, Dörtüyl Meslek Yüksekokulu
Mail: dilek.tuglu@iste.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4586-1632>

Prof. Dr. Ahmet Yılmaz ATA, Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Mail: yilmazata75@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5928-8801>

ABSTRACT

Developments in the social, cultural, technological, economic, human and digital world with globalization have made states more interdependent. Digitalization has become one of the prerequisites for achieving economic growth and making it sustainable. Mastering the digital development process is very important for states as it provides increased efficiency and accessibility by using technology. New digital technologies such as blockchain technology, virtual reality, augmented reality or artificial intelligence, which are still at the beginning of their development, have the potential to radically change society even more than the internet. Some concepts are changing, especially with this new formation in information and communication technologies. The most important of these is the concept of the nation-state and the problem of sovereignty.

The aim of this study is to examine the transformation of the concept of sovereignty in the evolutionary process from globalization to digitalization. In this context, the changes that the rapidly developing digitalization process has brought about on the sovereignty of states are presented in terms of the effects of globalization. In the study, it is concluded that digitalization has accelerated as a result of the desire of states to achieve more social welfare with the economic impact of globalization, and this situation has caused some problems on the sovereignty of states. It is stated that with many developments in the digital field today, the classical understanding of sovereignty has changed, been limited and given democratic qualities, and the concept of digital sovereignty has become widespread as a new concept.

Keywords: Globalization, Digitalization, Sovereignty, Economic Growth, Nation-State.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 14.03.2025
Kabul Tarihi: 25.05.2025
Yayın Tarihi: 25.06.2025
Yayın Sezonu: Ocak - Haziran

Makaleye Atıf Bilgisi

TUĞLU DUR Dilek - ATA Ahmet Yılmaz, (2025). "Küreselleşmeden Dijitalleşmeye Egemenlik Sorunsalı". *Muhafazakâr Düşünce*. Yıl: 21 Sayı: 68 (108-124).

muhafazakârdüşünce • yıl: 21 - sayı: 68 • Ocak-Haziran 2025

KÜRESELLEŞMEDEN DİJİTALLEŞMEYE EGEMENLİK SORUNSAĞI

DİLEK TUĞLU DUR - AHMET YILMAZ ATA

Öz

Küreselleşme ile sosyal, kültürel, teknolojik, ekonomik, beşerî ve dijital dünyada yaşanan gelişmeler devletleri birbirine daha bağımlı hale getirmiştir. Dijitalleşme, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek ve bunu sürdürülebilir hale dönüştürebilmek için ön koşullardan biri haline gelmiştir. Dijital gelişim sürecine hâkim olmak, teknolojiyi kullanarak verimlilik artışı ve erişilebilirliği sağladığından devletler için oldukça önemlidir. Blok zinciri teknolojisi, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik veya yapay zekâ gibi hala gelişimlerinin başlangıcında olan yeni dijital teknolojiler, internetten bile daha fazla toplumu kökten değiştirme potansiyeline sahiptir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu yeni oluşum ile bazı kavramlar değişime uğramaktadır. Bunlardan en önemlisi de ulus-devlet kavramı ve egemenlik sorunsalıdır.

Bu çalışmanın amacı, küreselleşmeden dijitalleşmeye giden evrimsel süreçte egemenlik kavramının dönüşümünü incelemektir. Bu bağlamda hızla gelişen dijitalleşme sürecinin devletlerin egemenliği üzerinde meydana getirdiği değişiklikler küreselleşmenin etkileri açısından ortaya konulmuştur. Çalışmada, küreselleşmenin ekonomik etkisiyle devletlerin daha fazla toplumsal refaha ulaşma arzuları sonucu dijitalleşmenin hız kazandığı ve bu durumun da devletlerin egemenlikleri üzerinde bazı problemlere yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Günümüzde dijital alanda yaşanan pek çok gelişme ile klâsik egemenlik anlayışının değiştiği, sınırlandırıldığı ve demokratik niteliklere kavuşturulduğu ve yeni bir kavram olarak dijital egemenlik kavramının yaygınlaştığı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Dijitalleşme, Egemenlik, Ekonomik Büyüme, Ulus-Devlet.

Giriş

Dünya tarihinin gelişim evrelerini ele aldığımızda dört önemli dönüşümün (iktisat tarihinde buna kapitalizmin dört evresi de denilebilmektedir) ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasi ve devlet yönetimi anlayışını ciddi düzeyde etkilediği görülmektedir. Bunlar, birincil olarak Tarım Devrimi ile başlayan sonra Ticari Kapitalizm ve Sanayi Kapitalizmi ile devam eden ve en son olarak günümüzde de geçerli olan Bilgi Devrimi evreleridir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlayan Bilgi Devrimi ya da Çağı, günümüz dünyasının ve ülkelerinin ekonomik, siyasi, sosyal ve kamu yönetimi süreçlerinin şekillenmesinde en etkili kavramdır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri alanlarındaki gelişmeler ve bu gelişmelerin ortaya çıkardığı dönüşümler, devlet-birey ve devlet-devlet ilişkilerini derinden etkileyerek hem bireyin gündelik yaşantısının vazgeçilmezi hem de devletin ulusal ve uluslararası yönetim anlayışının yeni yüzü olarak gerçekleşmektedir. Birey-devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin karmaşıklaşması, küreselleşme ve ekonomik/sosyal entegrasyonun yoğunlaşması bağlamında ekonomik tehditleri artırmakta, bu da ekonomik güvenliği sağlayacak kısa vadeli ve stratejik açıdan etkili önlemleri gerekli kılmaktadır. Ulaşım ağlarındaki, iletişim teknolojilerindeki ve sınır ötesi mal ve sermaye hareketlerindeki gelişmelerle yönlendirilen küreselleşme, toplumları ve devletleri önemli ölçüde etkilemektedir. Başlangıçta ekonomik ve kültürel alanlarda hissedilen bu etki, hızla politik alana nüfuz ederek ulus-devletlerin egemenliği konusunda endişelere yol açmaktadır (Latouche, 1993: 89). Bazı uluslararası ilişkiler teorisyenleri küreselleşmeyi parçalanma süreci olarak tanımlamıştır. Devletlerin egemenliğini küreselleşme (Bagir, 2024; Couture ve Toupin, 2019; Nef, 2002) ve dijitalleşme süreci (Koos, 2022; Pohle ve Thiel, 2020) aşındırmakta, yeni toplumsal, kültürel ve dini bağlılıkların ortaya çıkmasını teşvik etmektedir (Sadowski, 1998: 4). Küreselleşme, sosyal medya, iletişim platformları ve uluslararası örgütler gibi araçlar aracılığıyla ulus-devlet yapıları tarafından dayatılan homojenleştirici kimliğe meydan okumaktadır (Bagir, 2024: 69).

Yoğun dijital küreselleşme, ortak değerlerle birleşmiş ve ulusal politikalar tarafından şekillendirilen ulus-devletlerin egemenliğini derinden etkilemiştir (Cebeci, 2008: 2). Dijital teknolojiler, küresel liderlik için rekabetin savaş alanı haline gelmesine ve ülkeler arasında artan jeopolitik gerginliklere yol açmaktadır. Dijital güvenlik alanındaki tehditlerin artması nedeniyle, küreselleşen dünyada devletin dijital egemenliğinin oluşumunun kavramsal temellerini incelemek önem kazanmaktadır. Yeni sınır ötesi etkileşim biçimlerinin (bulut

bilişim gibi) ve yeni aktörlerin (dijital platformlar gibi) ortaya koyduğu zorluklar üzerine yapılan çalışmalar egemenlik, toprak bütünlüğü, devlet, yargı yetkisi ve sınırlar kavramlarının geleneksel birleşiminin yeniden düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

Devletin kendi topraklarında, içinde bulunan kaynaklarda ve orada yaşayan insanlarda uyguladığı kontrol gücü ulusal egemenlik olarak nitelendirilmektedir. Bu tamamen modern ve zaman, mekân ve şeylerin fizikselliği açısından analog bir olgu ve kavramdır. Ancak modern çağ sona ermiş durumda ve çağdaş çağ sadece post-modern değil her şeyden önce dijital çağdır. Dijital çağda bilgi küresi bir bölge değildir, veriler petrol gibi sınırlı, kıt, rekabetçi, doğal ve yenilenemeyen bir kaynak değildir. Dijital varlıklar büyük ölçüde özel, piyasa güçlerine tabi ve profillerimiz yalnızca devletler tarafından değil aynı zamanda küreselleşmiş olan çokuluslu şirketler tarafından oluşturulmakta, sahiplenilmekte ve sömürülmektedir (Floridi, 2020: 372). Uygun düzenlemeler yoluyla etkili demokratik kontrol biçimleri sağlamak için çağdaş dijital egemenliğe ihtiyaç vardır. Ancak bunu fiili ve hukuki olarak kimin kullanacağı tartışma konusudur.

Günümüzde, büyük teknoloji şirketlerinin devletin statüsüne meydan okuduğu bir *teknopolar* çağda yaşıyoruz (Bremmer, 2021). 1990'lı yıllardan bu yana veri ve dijital teknolojilerin dolaşımının artması, bireylerin dijital medya ve teknolojilerle güvenli ve üretken bir şekilde başa çıkabilmeleri için bazı önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır (Glasze vd., 2023: 938). Avrupa Birliği (AB) bu gelişmelere ancak yakın zamanda *dijital egemenlik* çağrısında bulunarak yanıt vermeye başlamıştır (Giddens, 2020). Egemenlik meşru ve kontrol edici bir güç biçimidir (Floridi, 2020: 372). Dijital egemenlik, devletlerin teknik ve ekonomik bağımsızlığını ve özerkliğini artırabilen, yerel olarak sahip olunan, kontrol edilen ve işletilen inovasyon ekosistemlerine dayanmaktadır (Musiani, 2022: 786).

Bu çalışma, küreselleşme sürecinde artan dijitalleşmenin nasıl egemenlik sorununa yol açtığına dair bir yaklaşım ile hazırlanmış olup dijital teknolojilerin kullanımını hızlandıran küreselleşmenin geleneksel ulus-devlet yapılarını ve egemenlik anlayışını nasıl zorladığına dair yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmanın amacı, küreselleşmenin getirdiği dijitalleşme sonucu egemenlik kavramında yaşanan değişim ve problemleri araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle kavramsal çerçeveye yer verildikten sonra küreselleşme sürecinde ekonomik büyümenin bir nedeni olarak dijitalleşmenin rolü incelenecektir. Devamında dijitalleşme ve egemenlik arasındaki ilişki

yeniden yapılanma bağlamında ele alınacaktır. Küreselleşmeden dijitalleşmeye egemenlik sorunsalı ortaya konulduktan sonra sonuç kısmında problem ve çözüm önerileri yer alacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Küreselleşmenin kökeni, coğrafi keşiflerin yaşandığı ve ticaretin geliştiği 15. yüzyılın sonları ve 16. yüzyılın başlarına kadar dayanmaktadır. Küreselleşme, ülkeler arasındaki sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik ilişkilerin hız kazanıp dünyanın bir bütün haline geldiği; iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda zaman-mekân algısındaki dönüşüm ile büyük mesafelerin kısaldığı, etkileşimin arttığı ve karmaşıklaştığı bir yapıyı ifade etmektedir. Küreselleşme, en genel anlamda, dünyanın farklı bölgelerinin artan karşılıklı bağımlılığına ve bu bağımlılığın karmaşık biçimlerine yol açan bir süreçte gönderme yapmaktadır (Thompson, 2008: 228). Diğer bir ifadeyle küreselleşme, dünyayı daraltma ve dünyanın tek, birbirine bağlı bir bütün olduğu farkındalığını artırma sürecidir (Robertson, 1992: 8).

Dijitalleşme, verinin, metnin ve görüntünün tek bir alt yapı üzerinden aktarılabilmesine, saklanabilmesine, toplanabilmesine ve görüntülenebilmesine imkân tanıyan bir olgudur. Bir başka deyişle dijitalleşme, enformasyonun bir kopyası değil, enformasyonun bir formattan başka bir formata dönüştürülmesidir (Aktaş, 2014: 59). Dijitalleşme, yeni kuşak teknolojilerin yaşamın her alanına genişleyerek yayılmasıyla gelişen ve etkisini çok yönlü olarak hissettiren bir süreçtir (Atatanır, 2022: 78).

Egemenlik kavramını geleneksel ve geleneksel sonrası olarak sınıflandırmakta fayda vardır. Egemenliğe ilişkin geleneksel bakış açısı egemenin, nihai olarak siyasi düzen içinde barışı korumak amacıyla tebaalar arasındaki çatışmaları sona erdirmeye yetkisiyle özdeşleştirilmesini vurgulamaktadır (Bellanova vd., 2022: 344). Bu bakış açısı egemenliği bölünemez olarak ele almakta, çünkü böylesi nihai bir otoriteyi paylaşmak, rekabet eden güç alanları yaratma riski taşımaktadır (Prokhovnik, 2008: 40-41). Geleneksel sonrası egemenlik ise egemenliği değişmez veya kökten sona ermiş olarak anlamak yerine, ona dinamik ve dönüştürücü olarak yaklaşmaktadır. Bu bakış açısı, büyük egemenlik teorilerinden uzaklaşmakta ve egemenliğin kritik ve tarihi kavşaklarda nasıl değiştiğine dair daha yerleşik bir analizi tercih etmektedir (Bellanova vd., 2022: 344).

Egemenliğin politik kavramı, bir yönetim organının dış kaynaklar veya organların müdahalesinden bağımsız olarak kendi üzerinde hüküm sürme

yetkisi olarak anlaşılmış olup, ‘üstün’ anlamına gelen Latince “superanus” kelimesinden türetilmiştir. Günümüzde egemenlik her zaman öncelikle bir devletin diğer devletlere karşı bağımsızlığı (dış egemenlik) ve devletin toprak bütünlüğü içindeki tüm güçlere hükmetme yetkisi (iç egemenlik) anlamına gelir. Demokratik egemenlik olarak anlaşıldığında, halk egemenliğini ve vatandaşların devredilemez haklarını kullanarak kendi kaderlerini tayin etme hakkını kapsamaktadır. Tüm bu anlamlar açısından önemli olan, coğrafi bir belirlemedir. Yani egemenliğin belirli bir bölgeyle sınırlandırılmasıdır ve bu durum otoritenin etkili bir şekilde uygulanması için işlevsel bir ön koşul olarak görülmektedir (Grimm, 2015).

Dijital egemenlik kavramı ile bir ulus veya bölgenin dijital altyapıları ve teknoloji dağıtımıyla ilgili özerk eylemler ve kararlar alabilmesi gerektiği fikri vurgulanmaktadır. Bu iddiaların çoğu, egemenliğin coğrafi olarak belirli bir bölgeyle sınırlandırılması, devletlerin dijital altyapıların güvenliğini sağlama çabaları ve kendi bölgeleri ve vatandaşlarıyla ilgili dijital iletişim konularındaki yetkileriyle ilgilidir (Pohle ve Thiel, 2021: 55). Dijital egemenlik terimi hükümetler tarafından, devletlerin internet üzerindeki otoritelerini yeniden tesis etmeleri ve vatandaşlarını ve işletmelerini dijital alanda kendi kaderlerini tayin etmelerine yönelik çeşitli zorluklardan korumaları gerektiği fikrini ifade etmektedir (Pohle ve Thiel, 2020: 48).

Küreselleşme Sürecinde Ekonomik Büyümeyi Artırmanın Bir Nedeni: Dijitalleşme

Küreselleşme ile bilgi, finans, mallar ve insanlar, insanlık tarihinin herhangi bir önceki döneminde olduğundan daha hareketli hale gelmiş durumdadır. II. Dünya Savaşı’ndan bu yana askeri ve endüstriyel teknolojinin gelişmesi dünya ekonomisinin sınırlarını daraltmıştır (Blake ve Walters, 1976). Bu bağlamda, iç kaygılar ‘dış’ faktörlerle o kadar iç içe geçmiş durumdadır ki ‘ulusal’ ve ‘küresel’ arasındaki ayrımı yapmak oldukça zorlaşmıştır (Nef, 2002: 60). Yeni teknolojilere yönelik toplumsal gelişme ve küreselleşme süreçlerinin ekonomiyi değiştirmeye ittiği bu dönemde, dijitalleşme merkezi bir konumda yer almıştır. Dijitalleşme sürecinde internet, küreselleştirici özellikleri nedeniyle en fazla ilgi çeken teknoloji olmuştur. Kripto paralar, nesnelerin interneti, büyük dil modelleri ve diğer yapay zekâ türleri ve her türden artan sayıda otonom sistem, yeni dijital dönüşümlerin hayatlarımızın temel yönlerine ne ölçüde nüfuz ettiğini kanıtlamaktadır (Brass ve Hornsby, 2023: 615).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, endüstriyel bir toplumdaki bilgi toplumuna geçişi sağlamış, maliyetleri düşürmüş, tüketici tercihlerini değiştirmiş ve daha önce ülkeleri, insanları ve pazarları ayıran zaman ve mekân sınırlamalarını ortadan kaldırmıştır. Bu, küresel olarak bütünleşmiş bir pazar eğiliminde artışa yol açmış, şirketlerin üretim alanlarını tek bir ülkeden tüm dünyaya genişletmiş ve uluslararası şirketlerin ekonomik aktörler olarak ülkelerin yerini almaya başladığı bir süreci başlatmıştır (Aslan, 2009: 289). Sosyal ve ekonomik alanda etkili olan dijitalleşme, ülkelerin ekonomik büyüme ve rekabet gücü açısından daha önemli hale gelmiştir. (Akyol vd., 2023; Bakari vd., 2022; Habibi ve Zabardast, 2020; Hosan vd., 2022).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, yeni yönetim biçimlerine yol açmış ve bölgesel temelli yasaların bu sanal dünyada yeri olmayacağını göstermiştir. Dijital alanın yeni çeşitleri bir kez daha devletten bağımsızlıklarını iddia etmiş ve kendi kendini düzenlemeye doğru ilerlemiştir. Dijitalleşme sürecinin hem gerçekten küresel kökenlere sahip olduğu hem de devletin dayattığı kısıtlamaların ortadan kaldırılmasını hedeflediği öne sürülmektedir (Dimitropoulos, 2022: 54).

Tasarım gereği internet, bilginin serbest akışını kolaylaştırmakta ve geleneksel devlet sınırlarına saygı göstermeyen bir şekilde bağlantıyı her yerde ve iletişimi anlık hale getirmektedir (Ganz vd., 2024: 3). Bu bağlanabilirlik devletin otoritesine çeşitli şekillerde meydan okumaktadır. Ulusal güvenlik, bir devlete topraklarına girmeden siber saldırılar düzenleyebilen kötü niyetli yabancı aktörler tarafından tehdit edilmektedir (Meyer, 2020: 350). Sınırlar arasında serbest veri akışı, bir devletin vatandaşlarına ulaşan bilgileri kontrol etme kabiliyetini sınırlandırarak onları yabancı etkilere maruz bırakmakta ve böylece kontrolü zayıflatmaktadır (Deibert vd., 2008: 123).

Dijitalleşme ve Egemenlik Arasındaki İlişki: Bir Yeniden Yapılanma

Mevcut literatür, farklı tipolojiler oluşturmak için dijital egemenliği tanımlamış ve kategorize etmiştir (Roberts, 2024: 3). Bazı akademisyenler dijital egemenlik ile siber egemenlik, bilgi egemenliği ve veri egemenliği gibi ilgili terimler arasında ayrım yapmıştır (Hummel vd., 2021: 1). Diğerleri ise hükümetler, özel sektör aktörleri ve vatandaş grupları dahil olmak üzere dijital egemenlik üzerinde hak iddia eden aktör türlerine odaklanmıştır (Couture ve Toupin, 2019; Tretter, 2023). Üçüncü bir yaklaşım, Çin, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin benimsediği yaklaşımlardaki fark-

lılıklar gibi farklı devlet dijital egemenlik modelleri arasında ayırım yapmaktır (Chander ve Sun, 2021).

Teknoloji egemenliği, bir devletin veya devletler federasyonunun refahı, rekabet gücü ve hareket kabiliyeti için kritik gördüğü teknolojileri sağlayabilmesi ve bunları tek taraflı yapısal bağımlılık olmaksızın geliştirebilmesi veya diğer ekonomik alanlardan temin edebilmesidir (Edler vd., 2023). Dijital egemenlik; verilerin, yazılımların (örneğin yapay zekâ), standartların ve protokollerin (örneğin 5G, alan adları), süreçlerin (örneğin bulut bilişim, donanım (örneğin cep telefonları)), hizmetlerin (örneğin sosyal medya, e-ticaret) ve altyapının (örneğin kablolar, uydular, akıllı şehirler), kısacası dijitalin kontrolüdür (Floridi, 2020: 370-371). Teknolojik geçirgenliğin ulus-devletlerin toprak bütünlüğü ve egemenlik fikrinin kendisi üzerindeki uzun vadeli etkileri oldukça kapsamlıdır (Nef, 2002: 60). Verilerin serbest akışı giderek ve artan bir şekilde tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Sonuç olarak, veri akışları hakkındaki politik ve akademik tartışmalar daha fazla güvenlikleştirilmeye, bölgeselleştirilmeye ve nihayetinde jeopolitikleştirilmeye çalışılmaktadır (Glasze vd., 2022: 920). Çünkü veriler bir sahibinin etki alanından çıktığında, internet protokollerinin açık kaynaklı yapısı nedeniyle otorite değişmektedir (Chagnon, 2025: 1).

Dijital egemenlik popüler ancak hala gelişmekte olan bir kavramdır. Dijital egemenlik kavramı, ulusal ekonomi ve ülkenin vatandaşları da dahil olmak üzere ulus devleti, dijital altyapıların küresel yönetiminde ve dijital teknolojilerin geliştirilmesinde ilgili bir kategori olarak yeniden tesis etmeyi amaçlayan siyasi söylemde güçlü bir terim haline gelmiştir. Dijital egemenlik kavramının önümüzdeki yıllarda dijitalin yaygın olarak kullanılması göz önüne alındığında, daha da fazla politik geçerlilik kazanmaya devam etmesi beklenmektedir (Pohle ve Thiel, 2020, 48). Dijital egemenlik kapsamında ülkeler, yerel veri akışları üzerindeki devlet kontrolünü ulusal güvenlik meselesi olarak çerçeveleme ve bunu dijital yönetimi yeniden merkezileştirmek için bir gerekçe olarak kullanma eğilimindedir (Fratini, 2024: 15).

Egemenlik tehlikede olduğunda olağanüstü önlemlere izin veren varoluşsal bir değeri temsil ettiğinden ve çeşitli işlevleri olan talep edilen bir statü olduğundan her zaman tehlike altındadır (Werner, 2001: 287). Dünyada her geçen gün yaygınlaşan dijitalleşme süreci devletlerin düzenleyici iğgüdülerini de yeniden harekete geçirmiştir. Blok zinciri, FinTech ve sınır ötesi veri akışlarının yükselişi de dahil olmak üzere dijital çağ, devletler tarafından bir tepki verilmesine neden olmaktadır. Dijital alan tartışmalı bir şekilde 'dijital

egemenlik' veya 'siber egemenlik' şeklinde egemenliğin yeni savaş alanıdır (Dimitropoulos, 2022: 49). Dijital egemenlik mücadelesi, yalnızca herkesin herkese karşı değil, aynı zamanda herkesin herkesle ittifak kurduğu, çıkarlara ve fırsatlara göre değişen değişken ittifakların olduğu çığır açıcı bir mücadele biçimidir (Floridi, 2020: 371).

Avrupa Komisyonu 2021'de önümüzdeki on yıla ilişkin vizyonunu 2030 Dijital Pusula: Dijital On Yıl için Avrupa Yolu başlığıyla yayınlamıştır (Avrupa Komisyonu, 2021). Raporun ön sözünde, 'ekonominin ve toplumun dijital dönüşümü açık bir şekilde dijital egemenliği, temel haklara saygıyı, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi, kapsayıcılığı, erişilebilirliği, eşitliği, sürdürülebilirliği, dayanıklılığı, güvenliği, yaşam kalitesinin iyileştirilmesini, hizmetlerin kullanılabilirliğini ve vatandaşların haklarına ve isteklerine saygıyı kapsamalıdır' şeklinde ifade edilmiştir. Bu bağlamda dijital egemenliğin özellikle önemli bir yönü olduğu belirtilmiştir (Hoeksema, 2024: 4).

Küreselleşmeden Dijitalleşmeye Egemenlik Sorunsalı

Dijitalleşme süreci doğaları ve tasarımları gereği ulus ötesidirler. Platform ve paylaşım ekonomisi hem iktisadi ilişkileri hem de sosyal etkileşimleri küresel düzeyde değiştirmektedir (Dimitropoulos, 2022: 46). İnternet, egemenliğin doğasını çeşitli şekillerde etkilemiştir. Birincisi, internetin küresel doğası nedeniyle dijital egemenlik, ister ifade düzenlemesi, gizlilik, tüketicinin korunması, rekabet kaygıları veya kolluk kuvvetleri ile ilgili olsun neredeyse her zaman küresel etkilere sahiptir. Bu nedenle dijital egemenlik, internetin temel erdemlerinden biri olan küresel bağlantıları güçlendirmesine engel olabilir (Chander ve Sun: 21). Dijital alanda bağımsız hareket etme yeteneği olarak dijital egemenlik, bir devletin gücünü küresel bir bağlamda yansıtmaya yeteneğinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Tersine dış egemenliğin eksikliği, devlet kurumlarının vatandaşları çevrimiçi veya çevrimdışı ve kamusal veya özel olsun, küresel aracı egemenlik kaynaklarına karşı korumadaki başarısızlığına karşılık gelmektedir (Hoeksema, 2024: 13). Bu nedenle, Pettit'e (2013) göre, bir toplumu oluşturan bir halk, uluslararası alana güç yansıtmaya araçlarına sahip olmalıdır.

Egemenliğin teşvik edilmesi uzun yıllar boyunca küresel bilgi toplumunun (Garnham, 1997) yaygın olarak kabul edilen temel ilkeleriyle çalışmıştır. Otomatik hükümetler bu terimi çevrimiçi ifade ve düşünce özgürlüğünü kısıtlamak için kullanmıştır (Flonk vd., 2020: 366). Ancak, dezenformasyon (Howard, 2020) ve aşırı piyasa gücü (Khan, 2016) gibi konularla ilgili artan endişelerin ardından bir 'egemenlik boşluğu' (Timmers, 2024: 572) ortaya çıkmış ve

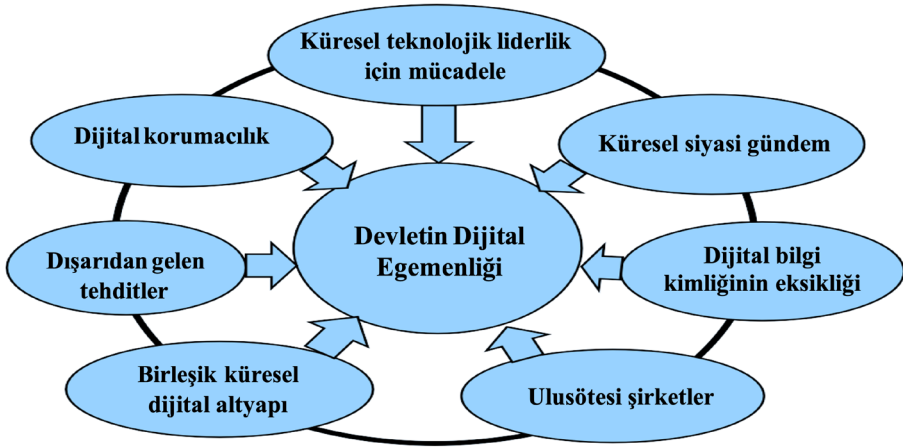
sorun olmaya başlamıştır. Stratejik veriler üzerindeki kontrolü yeniden ele geçirmek için veri yerelleştirme politikaları gibi çok sayıda ulusal girişim ortaya çıkmıştır. Bu temel değişim, farklı hükümetlerden ve farklı insanlardan gelen ‘dijital egemenlik’ taleplerinin artmasına yol açmıştır (Glasze vd., 2022: 920).

Dijital egemenlik söyleminin kökenleri 1990’ların sonlarında ABD’nin dijital hegemonyasına ve gözetim programlarına kadar uzanan çok daha geniş bir tartışmanın parçası olmuştur (Thumfart, 2022: 5). Hızla gelişen siber uzayın ve buna eşlik eden altyapının ABD’nin dijital faaliyetleri ve toplulukları kontrol etme kapasitesine getirdiği zorluklar ve devletin güvenlik amacıyla ve bireysel rızaya ihtiyaç duymadan kişisel verilere erişebilmesi, kavrama olan ilgi ile birlikte tartışmaları da gündeme getirmiştir. Çin ve Rusya gibi ülkeler de ABD’nin bu alandaki hegemonyasını sorgulayarak ve ulusal altyapılar ve veriler üzerinde kendi kontrollerini sağlamaya çalışarak hızla aynı yolu izlemiştir (Budnitsky ve Jia, 2018, Couture ve Toupin, 2019).

Çin, ulusal güvenlikle yakından bağlantılı olan ve dijital egemenliğin bölgesel egemenliğe eşdeğer olarak ele alınması gerektiğini savunan bir dijital egemenlik kavramı geliştirmiştir (Jiang, 2010: 72). Rusya’daki tartışma birkaç yıl sonra iç siyasi çalkantılara ilişkin endişelerin yanı sıra ABD gözetimine ilişkin artan korkular nedeniyle ortaya çıkmış ve içerik ve ifade özgürlüğü düzenlemeleri de dahil olmak üzere internetin ve dijital altyapıya dahil olan aktörlerin devlet tarafından daha fazla düzenlenmesiyle sonuçlanmıştır (Budnitsky ve Jia, 2018). Çin ve Rusya dijital egemenlik tartışmasına karşı bir tür sınırlama yoluyla bir denge politikası benimsemişken, AB ve üye devletleri bu tartışmaya eleştirel bir iş birliği yaklaşımı yönünde hareket etmişlerdir (Cattaruzza vd., 2016: 1). AB’de dijital egemenlik fikrinin altında yatan gerekçenin büyük kısmı, Avrupa değerlerini ve haklarını koruma ihtiyacıdır. Avrupa verileri çoğunlukla AB dışında işlenip depolandığından, hassas ve kişisel olarak tanımlanabilir veriler üzerinde kontrolün kaybedilmesi konusunda önemli endişeler vardır. Dijital egemenlik, Avrupa yaşam tarzının bir savunucusu olarak sunulmuştur (Lambach ve Oppermann, 2022: 694).

Günümüzde devletler, özellikle ekonomik alanda derin bir şekilde birbirine bağımlıdır. Bu kadar sıkı bir şekilde birbirine bağlı bir ağda mutlak egemenlikten bahsetmek zordur. Devletler yalnızca kendi topraklarında değil, aynı zamanda küresel ekonomide önemli bir rol oynamak için bir zorunluluk haline gelen diğer ülkelerde de faaliyet göstermektedir (Alıcı, 2010: 322). Devletlerin egemenliği söz konusu olduğunda, devletler dijital varlıkları üzerinde tam kontrole sahip olmak veya öngörülemeyen sorunlara karşı kendi-

lerini korumak için kontrolü diğer devletlere devretmek arasında bir tercih yapmak durumundadır. Dijital egemenliği sürdürmek için devletler arasındaki veri yönlendirmesi üzerinde kontrol sahibi olmak oldukça önemlidir (Chagnon vd., 2025: 3). Ancak devletler, dijital egemenliğe sahip olma noktasında bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar Şekil 1’de görülmektedir. Modern bir devletin dijital egemenliğinin oluşumunu belirleyen dış koşullar en önemli teknolojik, ekonomik, politik ve sosyal zorluklar ve tehditler dikkate alınarak belirlenmiştir (Lakhiaev vd., 2023: 171).

Şekil 1. Devletin Dijital Egemenliğinin Oluşumunda En Büyük Etkiye Sahip Dışsal Zorluklar (Lakhiaev vd., 2023: 172).

Dijital egemenlik devlet tarafından sadece kendi vatandaşlarını değil, aynı zamanda yabancıları, tipik olarak dünya çapında hizmet sunan firmaları da düzenlemek anlamına gelmektedir. İnternetin küreselleştiği bir dünyada hukukun anlamlı olabilmesi için devletlerin yabancı kuruluşları da düzenlemesi gerekmektedir. Dijital egemenliğin zorluğunu, karmaşıklığını ve riskini artıran da bu zorunlu olarak ülke dışı yargı yetkisi uygulamasıdır (Chander ve Sun, 2021: 22). Dijital egemenlik hem gerekli hem de tehlikelidir. Çünkü dünyada dijital egemenlikle ilgili iki farklı senaryo söz konusudur. Birincisi, dijital egemenlik hükümetin vatandaşları yabancı hükümetlerden veya şirketlerden koruması olarak kabul edilmektedir. İkinci durumda, dijital egemenlik hükümetin kendini korumak için interneti ele geçirmesi olarak görülmektedir. Bu, içerik denetiminden veri gizliliğine, veri yerelleştirmesine ve ulusal güvenliğe kadar bir dizi konuda geçerlidir (Chander ve Sun, 2021: 7-8).

Sonuç

Küreselleşme, özellikle gelişmeyi ve ilerlemeyi hedefleyen toplumlar için kaçınılmaz bir süreç olarak görülmekte ve bu sürece kayıtsız kalmak imkân-sız hale gelmektedir. Bauman'ın (2000) da belirttiği gibi, küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak toplumsal gerileme ve izolasyon anlamına gelebilir. Küreselleşme, sosyal medya, uluslararası örgütler, kültürel talepler ve çeşitli politik, sosyal, ekonomik ve teknolojik modeller aracılığıyla tekil kültürel kimlikleri ve iyi tanımlanmış sınırlara dayanan geleneksel ulus-devlet yapılarını zorlamaktadır. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi bağlamında devletin güvenliğini sağlama sorunları giderek daha önemli hale gelmektedir.

Aynı zamanda yeni dünya düzeninin oluşumunda, bilgi ve teknolojik ilerlemenin de güçlü bir şekilde etkisi ve yansımaları söz konusudur. Bu yeni dünya düzeni içerisinde, bilgi ve teknolojik alanda ortaya çıkan değişimler/dönüşümler, her geçen gün yaşamın daha geniş kısmında yer tutmakta ve kullanılmaktadır. Devlet-birey ya da devlet-devlet ilişkilerinde bu dönüşüm çok net görülebilmektedir (Konu ve Ata, 2022: 649). Dijital platformların gücü, aktörler arasındaki bağımlılıkların karmaşıklığını artırmış ve yeni yönetim biçimlerinin ve yeni küresel güçlerin ortaya çıkmasına ve yerleşik olanların bozulmasına yol açmıştır (Glasze, 2023: 950). Dahası, dijital uygulamalar ve iletişim uygulamaları yasal yönetime ve kontrole meydan okuyan bir ivme yaratmıştır (Pohle ve Thiel, 2020: 48). Dijitalleşme ya da dijital dönüşümdeki bu hızlanma, verinin gücünün farkına varılmasıyla birlikte veriden elde edilebilecek değeri toplamak, analiz etmek ve ticaretini yapmak için karmaşık bir ekosistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönüşüm sayesinde, bireylerin sahip olmadığı veya kontrol edemediği çok sayıda kişisel veri ele geçirilmekte ve bu da mahremiyetlerini tehdit etmektedir. Bu nedenle bu verilerin sahipliği, muhafazası ve kullanımı üzerinde kontrol sahibi olmak ve uygun veri yönetişimi, siber güvenlik kontrolü ve gizlilik koruması yoluyla kişinin dijital varlıklarını ve kimliğini korumak gerekmektedir (Lakhiaev vd. 2023: 170; Tan vd., 2022: 4). Dolayısıyla egemenlik kavramı son yıllarda dijital altyapılar, teknolojiler ve içerikler üzerinde çeşitli bağımsızlık, kontrol ve özerklik biçimlerini tanımlamak için giderek daha fazla kullanılmaktadır (Couture ve Toipin, 2017: 1). Kişisel veriler üzerinde egemen olmak, özerklik ve özgürlük kazanmak anlamına gelmektedir (Nitot, 2016: 3).

Bir dizi ekonomik, finansal, politik ve son zamanlarda yaşanan küresel sağlık krizleri 2008'den bu yana ekonomik küreselleşmenin kaçınılmazlığını sorgulamıştır. Küresel ticaret 2012'den bu yana gerilemektedir ve bu kalıcı bir eğilim

gibi görünmektedir. Ayrıca, küresel doğrudan yabancı yatırımlar 2016'dan bu yana düşmeye devam etmiştir. Bu eğilimler, uluslararası ekonomide “küreselleşmeden uzaklaşma” veya “yavaş dengelenme” yönündeki değişimler olarak tanımlanmaktadır. Aynı süreçler dijital küreselleşme alanında da yaşanmaktadır. Küresel bir ağ olarak tasarlanmış olsa da dünyanın dört bir yanındaki ülkeler, artık bölgesel sınırlara ve düzenlemelere tabi olan interneti evcilileştirmek için teknolojik ve yasal araçlar geliştirmiştir. İnternetin ve diğer yeni dijital teknolojilerin bölgesel düzenlemesi artmaktadır (Dimitropoulos, 2022: 72-74).

Günümüzde dijital egemenlik, yalnızca internet iletişimi ve bağlantısı sorunlarını değil, aynı zamanda toplumsal refaha da etkisi olduğu düşünülen çok daha kapsamlı bir kavram haline gelmiştir. Politik ve kamusal söylemde çok popüler olan küreselleşmenin de etkisiyle ülkelerin iktisadi büyüme hedeflerinden birisi olan dijital egemenliğin, bireysel haklar ve özgürlükler, kolektif ve altyapısal güvenlik, politik ve yasal uygulanabilirlik ve adil ekonomik rekabet gibi çok yönlü sorunları çözdüğü varsayılmaktadır (Pohle ve Thiel, 2020, 59). Ancak dijital egemenlik aynı anda hem gerekli hem de korkutucudur çünkü, internetin düzenlenmesi hükümetlere hayatlarımızın daha geniş alanlarını istila etmek için daha fazla güç vermektedir. Bu konu ile ilgili literatürde iki görüş mevcuttur. Liberal alanın savunucuları interneti bir fırsat ve çoğunlukla gönüllü katılıma ve önemli uzmanlığa dayalı özel özenetimle yönetilmesi gereken, ortaya çıkan bir ulus ötesi alan olarak görmektedir. Kurumlar esnek ve paydaş temelli olmalı, devletin rolü ise güvenlik sağlamak ve gerektiğinde katı kuralları yürürlüğe koymakla sınırlı olmalıdır. Egemenlikçi alanın savunucuları ise interneti bir fırsattan ziyade bir tehdit olarak görmektedir. Bu nedenle, iç egemenliğe saygı göstermek ve dış tehditlerden kaçınmak için hükümetler arası kurumlar tarafından yönetilmelidir. Alta yatan ideoloji, hükümetlerin dış müdahale ve kısıtlamalar olmaksızın iç politikalar hakkında karar verdiği ve egemen eşitlik temelinde uluslararası anlaşmalara girdiği bir dünyadır (Flonk vd., 2020: 366).

Şimdiye kadar yapılan gözlemler özetlenecek olursa, devlet egemenliğinin nasıl tartışmalı bir kavram haline geldiği görülebilmektedir. Dijital dönüşüm ve internetin küresel teknik altyapısı klasik devlet egemenliğine meydan okuyor gibi görünmektedir. Bölgesellik ve devlet hiyerarşisi ilkeleri, küresel dijital ağların dağınık, esnek ve sürekli değişen takımıyıldızlarına karşıttır. Dahası, dijital uygulamalar ve iletişim uygulamaları yasal yönetime ve kontrole meydan okuyan bir ivme yaratmış durumdadır. Bu durum karşısında devletler, otoritelerine yönelik riskleri karşılamak için ulusal yasaları uygulamaya koy-

mayı ve dijital alanda hükümet müdahaleleri yapmayı mümkün kılmışlardır. Yıllar içinde, dijital yönetim sorunlarını ele almak için teknik ve yasal araçlar oluşturulmuş ve yeniden düzenlemişlerdir. Ayrıca, egemenlik ve devlet otoritesinin güvenlikten refaha, kültürel kurallara ve medya kontrolüne kadar uzanan hayati malları korumak için dijital egemenliğin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak, birçok ülkede vatandaşlar bugün hükümetlerinin çevrimiçi mahremiyetlerini korumasını veya çevrimiçi dezenformasyon ve siber suçla mücadele etmesini beklemektedir.

Küreselleşme ve hızla gelişen dijitalleşme devlet egemenliğinin azalmasına yol açmıştır. Dijital çağ bizi egemenliğin doğasını yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Modern-analog egemenlik hala gereklidir ancak giderek yetersiz kalmaktadır. Uygun düzenlemeler yoluyla etkili, demokratik kontrol biçimleri sağlamak için çağdaş-dijital egemenliğe de ihtiyaç vardır. Devletlerin, vatandaşlarının temel haklarını ve kendilerini siber tehditlerden korumak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için sanal sınırlar inşa etmeleri gerekebilir. Ancak aşırı dijital egemenlik iddiaları interneti parçalara ayırabilir ve dünya çapında işlem yapabildiğimiz ve konuşabildiğimiz ticaret ve iletişimi ulusal düzeye indirebilir. Bütün ülkelerin aynı anda dijital teknolojileri düzenlemesi oldukça güç ve bazı problemlere yol açacaktır. Yapay zekadan nesnelerin internetine kadar uzanan dijital teknolojilerin geniş çaplı yayılımı dikkate alındığında, dijital egemenlik kavramının önümüzdeki yıllarda daha da fazla geçerlilik kazanmaya devam etmesini bekleyebiliriz. Buradaki önemli nokta bunu fiilen ve hukuken kimin uygulayacağıdır.

Kaynaklar

- Aktaş, C. (2014). *QR kodlar ve iletişim teknolojisinin hibritleşmesi* (Birinci baskı). İstanbul: Kalitedon.
- Akyol, H., Akar, T. ve Akar, G. (2023). 'Dijitalleşme ve ekonomik büyüme: AB ülkelerinden yeni kanıtlar'. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49), 99-114.
- Alıcı, O. V. (2010). 'Küreselleşmenin ulus-devletlerin düzenleme gücü üzerindeki etkileri'. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 319-330.
- Aslan, S. (2009). "Küreselleşmenin ulus devletlere etkisi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 289-296.
- Atatınır, H. H. (2022). 'Dijitalleşme: İş yaşamında ve sosyal güvenlikte'. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Dijitalleşme Özel Sayısı, 77-92.
- Avrupa Komisyonu (2021). Directorate general for communications networks, content and technology. *2030 digital compass: The European way for the digital decade*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2759/425691>

- Bagir, M. (2024). "Globalization's challenge to nation-state sovereignty and conflicts in the middle east". *Nous Academy Journal*, 3, 66-80.
- Bakari, S., Weriemmi E. M. ve Mabrouki, M. (2022). The impact of digitalization and trade openness on economic growth: New evidence from richest Asian countries. MPRA Paper No. 113816.
- Bauman, Z. (2000). *Globalization*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Publishing.
- Bellanova, R., Carrapico, H. ve Duez, D. (2022). "Digital/sovereignty and European security integration: an introduction", *European Security*, 31(3), 337-355.
- Blake, D. ve Robert, W. (1976). *The politics of global economic relations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Brass, I. ve Hornsby D.J. (2023). "Digital technological innovation and the international political economy". In T.M. Shaw, L.C. Mahrenbach, R. Modi and Y.C. Xu (Ed.), *The palgrave handbook of contemporary international political economy* (pp. 615-631). London: Palgrave.
- Bremmer, I. (2021). The technopolar moment: How digital powers will reshape the global order. *Foreign Affairs*. Available from: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2021-10-19/ian-bremmer-big-tech-global-order>
- Budnitsky, S. ve Jia, L. (2018). "Branding internet sovereignty: Digital media and the Chinese-Russian cyberalliance". *European Journal Of Cultural Studies*, 21, 594-613.
- Cattaruzza, A., Danet, D. Taillat, S. ve Laudrain, A. (2016). Sovereignty in cyberspace: Balkanization or democratization. International Conference on Cyber Conflict, CyCon U.S. 1-9.
- Cebeci, K. (2008). "Küreselleşme bağlamında ulus-devletin egemenlik gücünün dönüşümü". *Sayıştay Dergisi*, 71, 23-39.
- Chagnon, D., Thiry-Atighehchi, K. ve Chalhoub, G. (2025). "A survey on path validation: Towards digital sovereignty". *Computer Networks*, 256, 1-23.
- Chander, A. ve Sun, H. (2021). "Sovereignty 2.0.". *Vanderbilt Law Review*, 55, 1-37.
- Couture, S. ve Toupin, S. (2019). "What does the notion of "sovereignty" mean when referring to the digital?" *New Media & Society*, 21, 2305-2322.
- Deibert, R., Palfrey, J., Rohozinski, R. ve Zittrain, J. (2008). *Access denied: The practice and policy of global internet filtering*. MIT Press.
- Dimitropoulos, G. (2022). "Law and digital globalization". *Legal Scholarship Repository*, 44(1), 41-110.
- Edler, J., Blind, K., Kroll, H. ve Schubert, T. (2023). "Technology sovereignty as an emerging frame for innovation policy. Defining rationales, ends and means". *Research Policy*, 52(6), 104765.
- Flonk, D., Jachtenfuchs, M. ve Obendiek, A. (2020). "Authority conflicts in internet governance: Liberals vs. sovereigntists?". *Global Constitutionalism*, 9(2), 364-386.
- Floridi, L. (2020). "The fight for digital sovereignty: What it is, and why it matters, especially for the EU". *Philosophy & Technology*, 33, 369-378.
- Fratini, S., Hine, E., Novelli, C., Roberts, H. ve Floridi, L. (2024). "Digital sovereignty: A descriptive analysis and a critical evaluation of existing models". *Digital Society*, 3(59), 1-27.
- Ganz, A., Camellini, M., Hine, E., Novelli, C., Roberts, H. ve Floridi, L. (2024). *Submarine Cables and the Risks to Digital Sovereignty*. SSRN Scholarly Paper 4693206.

- Garnham, N. (1997). "Europe and the global information society: The history of a troubled relationship". *Telematics and Informatics*, 14(4), 323-327.
- Giddens, A. (2020). "Foreword". In Hobbs, C. (Ed.), *Europe's digital sovereignty*. London: ECFR.
- Glasze, G., Cattaruzza, A., Douzet, F., Dammann, F., Bertran, M. G., Bômont, C., Braun, M., Danet, D., Desforges, A., Géry, A., Grumbach, S., Hummel, P., Limonier, K., Münßinger, M., Nicolai, F., Pétiñaud, L., Winkler, J. ve Zanin, C. (2023). "Contested spatialities of digital sovereignty". *Geopolitics*, 28(2), 919-958.
- Grimm, D. (2015). *Sovereignty: The origin and future of a political and legal concept*. Columbia: Columbia University Press.
- Habibi, F. ve Zabardast, M. A. (2020). "Digitalization, education and economic growth: A comparative analysis of Middle East and OECD countries". *Technology in Society*, 63, 101370.
- Hoeksema, B. (2024). "Digital sovereignty, the private sector, and a social republican alternative". *Digital Society*, 3(51), 1-26.
- Hosan, S., Karmaker, S. C., Rahman, M. M., Chapman, A. J. ve Saha, B. B. (2022). "Dynamic links among the demographic dividend, digitalization, energy intensity and sustainable economic growth: Empirical evidence from emerging economies". *Journal of Cleaner Production*, 330, 129858.
- Hummel, P., Braun, M., Tretter, M. ve Dabrock, P. (2021). "Data sovereignty: A review". *Big Data & Society*, 8(1), 1-17.
- Jiang, M. (2010). "Authoritarian informationalism: China's approach to internet sovereignty". *SAIS Review of International Affairs*, 30, 71-89.
- Khan, L. M. (2016). "Amazon's antitrust paradox". *Yale Law Journal*, 126, 710-805.
- Konu, A. ve Ata, A. Y. (2022). Kamu yönetimi açısından yapay zekanın Türkiye'deki bütçe açıklarının tahmini üzerine etkisi. *Fiscaoeconomia*, 6(2), 636-655.
- Koos, S. (2022). "Digital globalization and law". *Lex Scientia Law Review*, 6(1), 33-68.
- Lakhiaev, D., Grigorishchin, A., Voronina, L., Dementeva, D. ve Ivanova, I. (2023). "Conceptual foundations and global challenges in the formation of digital sovereignty of the state". *Nexo Revista Científica*, 36(05), 169-179.
- Lambach, D. ve Oppermann, K. (2022). "Narratives of digital sovereignty in German political discourse". *Governance*, 36, 693-709.
- Latouche, E. (1993). *The westernization of the world*. Çev. T. Keşoğlu. İstanbul.
- Meyer, P. (2020). "Norms of responsible state behaviour in cyberspace". In Christen, M., Gordijn, B. ve Loi, M. (Ed.), *The ethics of cybersecurity* (pp. 347-360). Springer International Publishing.
- Musiani, F. (2022). "Infrastructuring digital sovereignty". *Information, Communication & Society*, 25, 785- 800.
- Nef, J. (2002). "Globalization and the crisis of sovereignty, legitimacy, and democracy". *Latin American Perspectives*, 127(29), 59-69.
- Nitot, T. (2016). *Numérique: reprendre le contrôle*. France: Framasoft.
- Prokhovnik, R. (2008). *Sovereignty. History and theory*. Exeter: Imprint Academic.

- Pettit, P. (2013). *On the people's terms*. Cambridge University Press.
- Pohle, J. and Thiel, T. (2020). "Digital sovereignty". *Internet Policy Review*, 9(4), 47-67.
- Roberts, H. (2024). "Digital sovereignty and artificial intelligence: A normative approach". *Ethics and Information Technology*, 26(4), 1-16.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. London: Sage & Theory.
- Sadowski, Y. (1998). *The myth of global chaos*. Washington: Brookings Institution Press.
- Tan, K. L., Chi, C. H. ve Lam, K. Y. (2022). "Analysis of digital sovereignty and identity: From digitization to digitalization". *ACM Computing Surveys*, 56(3), 1-36.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. Çev. S. Öztürk. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Thumfart, J. (2022). The norm development of digital sovereignty between China, Russia, the EU and the US: from the late 1990s to the Covid-crisis 2020/21 as catalytic event. In D. Hallinan, R. Leenes, and P. De Hert (Ed.), *CPDP 2021: enforcing rights in a changing world* (pp. 1-44). London: Hart Publishing.
- Timmers, P. (2024). "Sovereignty in the digital age". In H. Werthner, C. Ghezzi, J. Kramer, J. Nida-Rümelin, B. Nuseibeh, E. Prem ve A. Stanger (Ed.), *Introduction to digital humanism* (pp. 571-592). Springer.
- Tretter, M. (2023). "Sovereignty in the digital and contact tracing apps". *Digital Society*, 2(1), 1-28.
- Werner, W.G. ve De Wilde, J.H. (2001). "The Endurance of Sovereignty". *European Journal of International Relations*, 7(3), 283-313.